

The background of the slide features a close-up photograph of a branch with green, serrated leaves and clusters of raspberries and blackberries. The raspberries are in various stages of ripeness, from green to bright red. The blackberries are dark and clustered together. The overall lighting is bright and natural, creating a fresh and healthy atmosphere.

**PODPORA VZTAHU RODIČ – DÍTĚ
Z POHLEDU VÝZKUMU I PORADENSKÉ PRAXE**

Zuzana Masopustová

Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny

Centrum pro rodinu a sociální péči

Brno

OSNOVA PŘÍSPĚVKU

- o **Problematika kojeneckého pláče v kontextu vztahu matka-dítě**
- o **Podpora zdravého rozvoje dítěte prostřednictvím práce s rodičem**
- o **Prevence prohlubování symptomatiky u dětí s autismem prostřednictvím poradenské práce s jejich rodiči**

The background of the slide features a close-up photograph of a branch with several clusters of raspberries and blackberries. The raspberries are in various stages of ripeness, from green to bright red. The blackberries are dark and glossy. The leaves are green and serrated. The overall lighting is bright and natural.

Problematika kojeneckého pláče v kontextu vztahu matka-dítě

**výsledky výzkumu a možnosti jejich
využití v praxi**

KOJENECKÝ PLÁČ

- o do šesti týdnů po narození křivka pláče narůstá
- o hypotéza „synchrony of arousal“ (Zeskind a kol., 1985) – dětský pláč coby projev fyziologického podráždění /*arousal*/ vyvolává prostřednictvím nepříjemného zvuku u dospělého člověka, který pláč slyší, paralelní fyziologické odezvy – pečující osoba je puzena pláč dítěte tišit, případně pátrat po jeho příčině
- o u dráždivých dětí – excesivní pláč (pravidlo tří, Wessel, 1954)
- o souvisí se schopností regulace (vrozenými dispozicemi) a s podmínkami, které dítě k rozvoji těchto schopností má
- o regulace chování dítěte probíhá v nejranějším vývoji především prostřednictvím pečující osoby
 - o (propracovaný systém tišení kojence nabízí Karp, H. (2005). *Nejšťastnější miminko v okolí*. Praha: Ikar.)

KOJENECKÝ PLÁČ – VNÍMÁNÍ PLÁČE A REAKCE NA NĚJ

o reakci dospělého na dětský pláč ovlivňují objektivní charakteristiky pláče, jakými jsou výška pláče a doba jeho trvání (Dessureau, Kurowski, Thompson, 1998), ale i subjektivní charakteristiky pláče, jakými jsou odhadovaná příčina pláče a subjektivní hodnocení pláče dospělým

VÝZKUM

- o zjištění souvislostí mezi osobnostními charakteristikami matky a vnímáním kojeneckého pláče
- o 125 respondentek
- o v období od prosince 2008 do září 2009 – 2 vlny testování:
 - o v 3. trimestru těhotenství (depresivita, rysová úzkostnost, mateřský self-esteem)
 - o 4 – 8 týdnů po narození dítěte (mateřský self-esteem, výchovné postoje, dotazník o pláči)

DOTAZNÍK O DĚTSKÉM PLÁČI

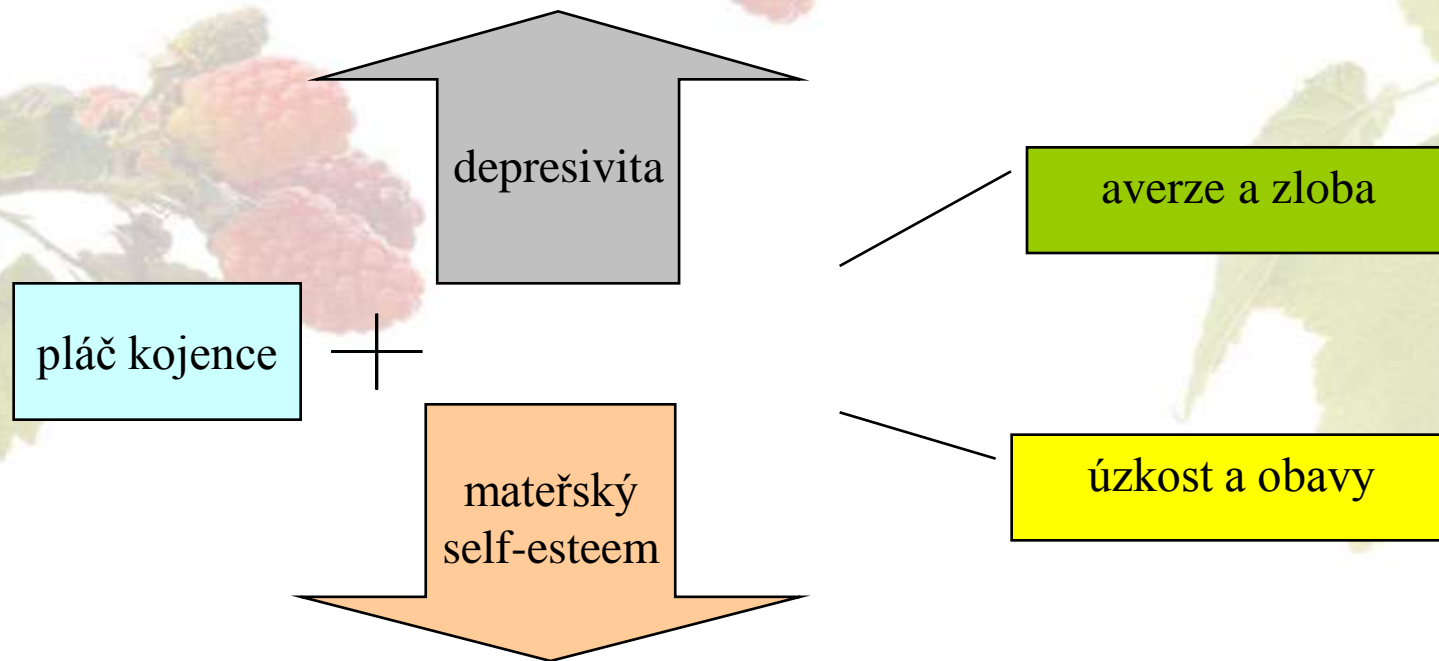
- o inspirováno sedmipoložkovým dotazníkem Debry M. Zeifmanové (2003)
- o 28 substantiv na sedmibodové Lickertově škále:
 - o podráždění, znepokojení, vztek, naštvaní, rozrušenost, soucit, zoufalství, roztrpčenost, něha, nervozita, obava, fyzická nevolnost, neklid, úzkost, pochopení, bezmoc, lhostejnost, strach, znechucení, rozporuplné pocity, pocit vlastní neschopnosti, starost, odpor, snaha pomoci, apatie, bezradnost, láska, přijetí

FAKTOROVÁ STRUKTURA

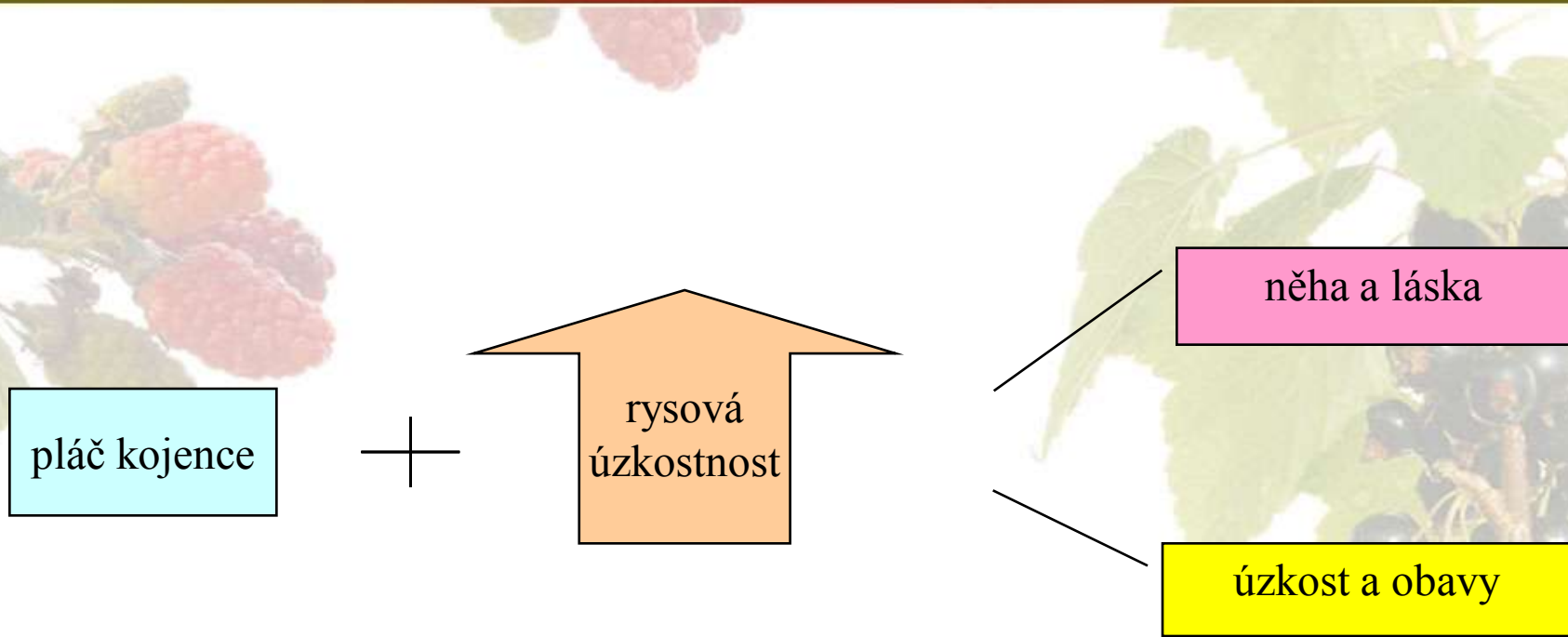
- o první faktor – **ZNECHUCENÍ A VZTEK:**
 - o *znychucení, odpor, vztek, naštvání, lhostejnost, fyzická nevolnost, podráždění, apatie*
 - o Vnitřní konzistence této škály vyjádřená Cronbachovou alfou je 0,836.
 - o Vyřazení položky *apatie* by zvýšilo vnitřní konzistenci škály na 0,836 a vyřazení položky *podráždění* na 0,837. Vzhledem k uspokojivé reliabilitě škály a s ohledem na celkový počet položek ve škále, však považujeme za smysluplné tyto položky ve škále ponechat.
- o druhý faktor – **ÚZKOST A OBAVY:**
 - o *úzkost, nervozita, obava, strach, zoufalství, bezradnost, bezmoc, neklid, znepokojení, rozrušenost, pocit vlastní neschopnosti, rozporuplné pocity*
 - o Pro jeho označení budeme používat název Úzkost a obavy. Vnitřní konzistence této škály vyjádřená Cronbachovou alfou je 0,870, přičemž vypuštění žádné z položek by vnitřní konzistenci nezvýšilo. Po úpravě a odstranění položky *starost* (která sytila druhý i třetí faktor) a položky *roztrpčenost* (která sytila dokonce všechny tři faktory zároveň)
- o třetí faktor – **NĚHA A LÁSKA:**
 - o *něha, přijetí, soucit, láska, snaha pomoci, pochopení*
 - o Vnitřní konzistence škály vyjádřená Cronbachovou alfou dosahuje 0,886.
 - o Vypuštění položky *pochopení* by zvýšilo vnitřní konzistenci o pouhou jednu tisícinu, proto (a i vzhledem k celkovému počtu položek obsažených v této škále) tuto položku ponecháváme.

SCHÉMA VNÍMÁNÍ PLÁČE

- o kojenecký pláč má tendenci vyvolávat u matek s vyšší depresivitou a u matek s nižším mateřským self-esteem (měřeným až po narození dítěte) spíše negativní pocity a reakce, a to buď ve smyslu averze a zloby, nebo úzkosti a obav

SCHÉMA VNÍMÁNÍ PLÁČE

- o rysová úzkostnost matky souvisí s tendencí reagovat na pláč dítěte úzkostí a obavami nebo pocitů lásky a něhy

INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

- o Souvislost depresivity s prvním i druhým faktorem, tedy s pocity averze a obav může odpovídat již dříve popsaným dvěma typům interakčních stylů mezi depresivními matkami a jejich dětmi (Cohn et al., 1986; Field et al., 1990 cit. dle Jones et al., 2001).
 - o narušující interakční styl spojený s nadměrnou stimulací dítěte matkou by mohl vysvětlovat souvislost mezi depresivitou a faktorem Úzkost a obavy
 - o odtažitý interakční styl spojený se stažením se do sebe a nedostatečnou stimulací dítěte by mohl vysvětlovat souvislost depresivity a faktorem Znechucení a vztek

CO Z TOHO PLYNE?

- o vnímání kojeneckého pláče a reakce na něj jsou subjektivní a do značné míry souvisejí s osobnostními specifiky matek – **pozor na popis chování i symptomů rodičem**
- o **Jak ovlivní vnímání pláče dospělým interakce mezi rodičem a dítětem a tedy výchovu a vývoj dítěte?**
- o **již od narození dítěte je potřeba si všímat nejen správného vývoje dítěte, ale i pocitů a reakcí, které u rodiče vyvolává chování dítěte**

The background of the slide features a soft-focus image of raspberries and blackberries on their respective stems with green leaves. The raspberries are in shades of red and orange, while the blackberries are dark purple-black. The overall background is a light, warm green gradient.

Podpora zdravého rozvoje dítěte prostřednictvím práce s rodičem

**zkušenosti z individuální poradenské praxe
v Centru pro rodinu a sociální péči, Brno**

ZAMĚŘENÍ PORADENSTVÍ

- o individuální poradenství zaměřeno na „rodiče dětí s problémy“
- o nejčastějšími klienty:
 - o rodiče dětí s ADHD (či podezřením na ADHD)
 - o rodiče potýkající se s batolecím vzdorem svého dítěte
 - o rodiče dětí s PAS (či podezřením na některou z těchto poruch)

ZPŮSOB PRÁCE

- o individuální sezení – jednorázové (zejména v případě řešení batolecího vzdoru) i dlouhodobé
- o **nehledání viny a viníků, ale odkrývání souvislostí chování dítěte a hledání možných způsobů řešení**

CÍLE

- o prevence vzniku patologických mechanismů/stereotypů ve vztahu rodič-dítě prostřednictvím práce s rodičem
- o podpora rodiče a doprovázení v obtížných obdobích vývoje dítěte (případně v době získávání diagnózy dítěte) či ve složitých rodinných situacích (např. rozvod a jeho dopad na dítě)

DÍLČÍ CÍLE

- Zprostředkovat rodiči pochopení systemického pořádku v rodině (zejména rozdílu rodič-dítě-partner).
- Vést rodiče i k hledání a využívání vlastních zdrojů podpory a pohody.
- Pomoci rodiči vytvořit si adekvátní způsob hodnocení svých výchovných zásahů.
- Pomoci rodiči ujasnit si očekávání od dítěte a pomoci mu nevnímat „problémové chování“ dítěte jen jako záměr, schválnost, ani jen jako vlastní selhání.
- Naučit rodiče, jak zacházet s projevy agresivity dítěte a jak zacházet se svými pocity.
- Pomoci rodiči porozumět vývojovým aspektům chování dítěte (+ v případě handicapu dítěte i tomu, jak jsou jeho chování i vývoj tímto handicapem ovlivněny).

VÝCHODISKA PRO PRÁCI S RODIČEM

o jak rodič vnímá chování dítěte?

o (např. známka poruchy vývoje x naschvál)

o co v něm toto chování vyvolává?

o (např. „Nejsem dobrý rodič.“ „Co z takového dítěte vyrostete?“)

o jak na toto chování reaguje?

o (např. „Většinou se to snažím ignorovat, ale někdy vybuchnu.“)

VÝCHODISKA

- o kvalita vztahu rodič-dítě souvisí s mírou agresivních projevů dítěte (8 – 12 let, agresivita dítěte popisovaná rodičem – Ooi a kol., 2009)
- o podpůrná práce s rodičem pomáhá rodičům k vytvoření si realistických očekávání od dítěte (i jeho dalšího vývoje) a ke zlepšení interakce s dítětem a tedy i ke snížení celkového stresu v rodině (Dinnebeil, 1999; Mahoney & Kaiser, 1999)

The background of the slide features a soft-focus image of raspberries and blackberries on their respective stems with green leaves. The raspberries are in shades of red and orange, while the blackberries are dark purple-black. The overall background is a light, pale green gradient.

**Prevence prohlubování symptomatiky
u dětí s autismem prostřednictvím
poradenské práce s jejich rodiči**

teoretická východiska a poradenská praxe

PAS

- o PAS – poruchy autistického spektra
 - o dětský (klasický) autismus
 - o Aspergerův syndrom
 - o atypický autismus
 - o Rettův syndrom
- o narušení:
 - o interakce
 - o komunikace
 - o hry

VÝCHODISKA PRÁCE

- o aktuální chování dítěte je ovlivněno
 - o jeho osobností (temperamentem, intelektem, ale i postižením – např. právě PAS)
 - o vývojem (stejně tak jako dvouměsíční dítě neumí sedět, dvouleté ještě neumí regulovat své emoce a není schopno kooperace ve hře)
 - o okolím (okolními lidmi, výchovou, předchozími zkušenostmi...)

Smyslem spolupráce s rodičem je pomoci rodiči:

- porozumět chování dítěte
- nalézt výchovné přístupy ke stimulaci zdravého vývoje dítěte
- porozumět mechanismům vzájemného ovlivňování ve vztahu rodič-dítě a zabránit dalšímu pozitivnímu posilování nezdravých mechanismů (dítě nemluví, přestávám na něj mluvit i já, apod.)

SPECIFIKA LIDÍ S AUTISMEM VE VNÍMÁNÍ A MYŠLENÍ - VNÍMÁNÍ

- o Pro PAS jsou kromě tzv. autistické triády typické i poruchy vnímání a myšlení. Je třeba o nich vědět, protože nám mohou pomoci dítěti lépe rozumět.
- o Abnormality ve směru + i - ve vnímání dítěte s PAS:
 - o vizuální – zaměřenost na detail, potíže s rozeznáváním celku
 - o sluchové – přecitlivělost na některé zvuky
 - o chuťové – abnormality v chuťových preferencích
 - o čichové – nesnášenlivost či výrazná preference některých pachů
 - o taktilní v. (dotek) – averze vůči oblečení z určitých druhů látek, nesnášenlivost cedulek u triček a svetrů
 - o snížený/zvýšený práh bolesti
 - o vestibulární systém
 - o propriocepce – vnímání vlastního těla
 - o citlivost na teplotu

SPECIFIKA LIDÍ S AUTISMEM - MYŠLENÍ

- o nedostatky v oblasti kognice i metakognice – tedy v myšlení a v „myšlení o myšlení“
- o myšlení
 - o potíže s generalizací
 - o nedostatky v symbolickém myšlení
 - o nedostatečná schopnost rozumět vztahům mezi věcmi, lidmi
- o metakognice - selhávání v otázce porozumění myšlení druhých lidí a ve schopnostech utvářet si na základě takového porozumění koncepty umožňující předvídat pravděpodobné chování druhých

POTENCIÁLNÍ ZDROJE STRESU PRAMENÍCÍ PŘÍMO Z PAS

- o obtíže s vyjadřováním potřeb, pocitů, bolesti
 - o nejistota, frustrace ... - rodič
 - o frustrace, agresivita, sebepoškozování... - dítě
- o stereotypní chování
 - o vyžadování dodržování specifických zvyků, obtížné přizpůsobování se jakýmkoliv změnám – harmonogramu, prostoru, osob, ...
 - o vliv na každodenní život, uzpůsobení domácnosti, společné aktivity rodiny, dovolené, nakupování, hlídání dítěte nečlenem rodiny ...
- o neadekvátnost síly reakcí +/- a způsobů vyjadřování lásky, libosti, nelibosti
- o obtíže spojené s jídlem či spánkem

POTENCIÁLNÍ ZDROJE STRESU PRAMENÍCÍ ZE VZTAHŮ S OKOLÍM

- o nepřijetí, nepochopení chování dítěte
 - o širší rodinou
 - o cizími lidmi

„Je jen nevychovaný.“ „Já bych mu dal!“ „Dělá to schválně!“ „Neumíte ho okřiknout (uklidnit)?!“
- o izolace rodiny jako celku, izolace člena rodiny, který se o dítě nejvíc stará
 - o izolace způsobená nemožností účastnit se spolu s dítětem běžných společenských aktivit – návštěvy, dovolené, nakupování, cestování hromadnou dopravou, společenské a kulturní akce ...
 - o izolace způsobená nedostatkem volného času – méně příležitostí k navazování a udržování vztahů s nečleny rodiny
 - o izolace způsobená odlišnou životní zkušeností – témata ke konverzaci, zájmy ...

DALŠÍ POTENCIÁLNÍ ZDROJE STRESU

- o obavy z budoucnosti dítěte
 - o nutnost zajištění vhodného vzdělání, péče, bydlení ...
- o finanční problémy
 - o vlivem nižšího příjmu rodiny – pokud je jeden z rodičů nucen celodenně o dítě pečovat
 - o vlivem vyšších výdajů rodiny
 - o speciální strava – např. dieta GFCF
 - o speciální terapeutická péče
- o nejistota
 - o ohledně diagnózy dítěte v prvních letech života
 - o ohledně vhodného terapeutického a výchovného přístupu
- o atd. ...

PRÁCE S RODIČI

- o Nikdy (ani náznakem) nevinit rodiče z autistických projevů dítěte!
- o Příčina autismu nebyla dosud objevena – pouze víme, že příčiny jeho projevů jsou multifaktoriální a příčiny chování dítěte bio-psycho-sociální.
- o Vysvětlit rodiči, že na chování dítěte a na reakce rodiče na toto chování se ptáme, abychom rozuměli vzájemným interakcím a hledali způsoby prevence prohlubování symptomů, nikoliv abychom hledali příčinu autismu.

PRÁCE S RODIČI

- o posilovat u rodiče:
 - o empatii k dítěti (aby mohl rodič rozvíjet empatii svého dítěte s autismem, musí být nejprve vysoce empatický on k němu)
 - o jednoznačnost v umění nastavovat dítěti hranice
 - o aktivní přístup k posilování vztahu s dítětem (např. projevovat mu lásku, i když samo není schopno ji vyjadřovat)
 - o vnitřní jistotu – „rodičovský self-esteem“ (aby se s rodičem dítě mohlo cítit v bezpečí – rodičovská nejistota a neklid „pozitivně“ posilují neklid a nejistotu dítěte)
 - o péči o sebe sama (prevence vyhoření, naprostému sebeobětování se dítěti) – „čas pro sebe“, vytváření a posilování podpůrné sociální sítě

STEREOTYPY U DÍTĚTE S PAS

- o Jaké stereotypy má dítě s autismem?
- o V jakých situacích se toto chování u dítěte objevuje?
- o Co v rodiči tyto stereotypy vyvolávají za pocity?
- o K čemu mohou dítěti jeho stereotypy sloužit? Čím mohou být způsobeny?
- o Které chování dítěte rodiče považují za problémové? Proč?
- o Shodne se rodič na rozdílech mezi stereotypy a problémovým chováním s druhým rodičem dítěte (s jeho učiteli, vrstevníky...)?

STEREOTYPY VE VÝCHOVĚ

- o Existují stereotypy i v přístupu rodiče k dítěti a v reakcích rodiče na chování dítěte?
- o V jakých situacích se stereotypy u rodičů objevují, jakého chování dítěte se týkají?
- o Jsou „funkční“?
- o Mohou některé z reakcí rodičů problémové chování Vašeho dítěte posilovat?

NĚKTERÉ MOŽNÉ PŘÍČINY STEREOTYPŮ/PROBLÉMOVÉHO JEDNÁNÍ

- o Stimulace smyslového vnímání/projev přetížení smyslového vnímání:
 - o vizuální v. – třepání prsty před očima, fascinace žaluziemi aj.
 - o sluchové v. – přecitlivělost na některé zvuky, zacpávání si uší, vydávání podivných zvuků aj.
 - o chuťové v. – olizování předmětů aj.
 - o odmítání některých chutí v jídle aj.
 - o čichové v. – očichávání věcí i lidí, nesnášenlivost či výrazná preference některých pachů aj.
 - o taktilní v. (dotek) – averze vůči oblečení z určitých druhů látek, nesnášenlivost cedulek u triček a svetrů, odmítání doteků, objetí, ale např. i rukavic, špíny na rukách aj.
- o Projev vzteku, které dítě neumí vyjádřit jiným způsobem.
- o Způsob zvládnání náročné situace.

SYSTEM, ŘÁD, STRUKTURA

- o ve věcech
 - o zvláště u dětí s hyperaktivními projevy platí, že méně je více
 - o nepřehltit podněty
 - o vést k dokončování činností
 - o co nejvíce zpřehlednit a zjednodušit ukládání (a následné hledání) věcí – každá věc má své místo, sešity do různých předmětů mohou být např. barevně odlišené (a stejnou barvou vyznačené „okénko“ v rozvrhu)
- o v denním režimu
 - o pravidelnost
 - o aktivita x odpočinek (naučit je odpočívat)
- o v rodině
 - o i rodina je systém a měla by mít nějaký řád
 - o řádem a strukturou v rodině je možno myslet i možnost dítěte se spolehnout na sílu rodiče, „opřít se“ o jeho jistotu, klid, víru

OČEKÁVÁNÍ OD DÍTĚTE

o Nejedná-li dítě dle představ rodiče, ještě neznamená, že nejedná, jak nejlépe umí – a ani to neznamená, že má rodič přestat vychovávat.

PRÁCE SE STEREOTYPY

- o Bezpodmínečné přijetí je přijetí dítěte i s jeho nedokonalostmi, tedy i s nepřijatelným chováním.
- o Vymezovat se vůči chování dítěte, které rodič neschvaluje, je důležité, ale nestačí to.
- o Pokud chce rodič zbavovat dítě jeho stereotypů, musí si uvědomit, že ho zbavuje jeho jistot – musí je mít čím nahradit (ideálně jistotou ve vztahu).
- o Některé stereotypy dítěti slouží jako hra – mohou být prostředkem k navázání interakce („konečně mi někdo rozumí a hraje si se mnou“).

ZÁVĚR

o Pomoc dítěti může vést přes porozumění jeho rodiči, přes sejmutí domnělé viny (z vlastního selhání, ze „schválnosti“ dítěte ...), která ho svazuje a zneklidňuje a ubírá mu síly k empatii k dítěti a ke stimulaci jeho zdravého vývoje.

Masopustová, Zuzana. *Podpora vztahu rodič – dítě z pohledu výzkumu i poradenské praxe* [prezentace]. Konference *Láska & pevné objetí/Liebe & Festhalten*, Praha, 14. - 17. 10. 2009. Dostupné na WWW:

<<http://www.prekopova-pevneobjeti.cz/Kongres2009/masopustova.pdf>>